

## ۲- بررسی مصرف گندم کشور طی سالهای ۶۴-۱۳۵۲

(۱)

از دهه ۵۰ تا کنون، تحت تاثیر رویدادهای مهم کشورمان، الگوی مصرفی مردم بویژه در زمینه کالاهای اساسی خوراکی نظیر گندم، گوشت و برنج تغییرات چشمگیری نموده است. در رابطه با چنین تغییراتی سالانه میلیاردها دلار از جهت واردات این اقلام به کشورهای بیگانه سرازیسر میگردد. در سالهای اخیر دولت سالانه بیش از ۳۵۰ میلیون ریال جهت واردات گندم و فرآوردههای آن به کشورهای خارج پرداخت نموده است.

بجاست در آستانه آغاز دهمین سال پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی در میهنمان، با بررسی سیر مصرف کالاهای اساسی و رابطه آن با تولید، ضمن ارائه تصویری گویا از وضع موجود تلاشهای صورت گرفته در این زمینه را مورد ارزیابی قرار دهیم. شاید با شناختن هر چه بهتر موقعیتی که در آن بصری بریم، بر ضرورت برداشتن گامهای سریعتر، تا رسیدن بمرزهای خودکفایی و قطع وابستگی اقتصادی به بیگانگان، جهت تحقق اهداف والای انقلاب مقدسمان بیش از پیش آگاهی بسابیم.

نظر به اهمیت گندم بعنوان یکی از اساسی ترین مواد غذایی مورد مصرف عامه مردم، در این مقاله ضمن نگاهی کوتاه به چگونگی مصرف گندم در جهان، سیر مصرف گندم کشور طی سالهای ۶۴-۱۳۵۲ مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

---

(۱): وزارت کشاورزی - مرکز تحقیقات روستایی و اقتصادی کشاورزی.

گزارش اقتصادی کشاورزی کشور در سال ۱۳۶۴. (تهران: مرکز تحقیقات

روستایی و اقتصادی کشاورزی، بهمنماه سال ۱۳۶۵)، ص ۱۱۴.

## ۱- مصرف کل و مصرف سرانه گندم در جهان

.....

بر اساس آمار منتشره از سوی سازمان خواربار و کشاورزی جهانی در سال ۱۹۸۵ میلادی، حدود ۲۸ درصد تولید جهانی غلات به گندم اختصاص داشته است. گندم غله‌ای است که در سطح جهان برای مصرف انسان و دام کاشته می‌شود. نسبت مصرف انسانی و دامی گندم در نقاط مختلف جهان با یکدیگر تفاوت بسیار دارد. در سال زراعی ۸۵-۱۹۸۴، حدود ۲۲ درصد گندم مصرفی در جهان، بمصارف دامی رسیده است. طبق آمار منتشره از سوی شورای بین‌المللی گندم، در همین سال بیشترین مصرف دامی گندم مربوط به کشورهای سوسیالیستی و کمترین آن به کشورهای در حال توسعه اختصاص داشته است. در سال زراعی ۸۵-۱۹۸۴، ۲۴ درصد گندم مصرفی در سطح جهان در کشورهای توسعه یافته، ۳۱ درصد در کشورهای در حال توسعه و ۴۵ درصد در کشورهای سوسیالیستی مصرف رسیده است. ترکیب مصرف گندم در گروه‌بندی کشورهای جهان در سال زراعی ۸۵-۱۹۸۴ به شرح ذیل بوده است:

مصرف انسانی		مصرف کل		گروه کشورها
درصد	مقدار	درصد	مقدار	
۱۰۰	۳۲۸۳۰۰	۱۰۰	۴۹۶۱۰۰	جهان
۲۱	۷۰۴۰۰	۲۴	۱۲۱۷۰۰	کشورهای توسعه یافته
۴۰	۱۳۱۴۰۰	۳۱	۱۵۲۷۰۰	کشورهای در حال توسعه
۳۹	۱۲۶۵۰۰	۴۵	۲۲۱۷۰۰	کشورهای سوسیالیستی

( ادامه جدول در صفحه بعد )

(۱): International Wheat Council. World Wheat Statistics, 1986.  
P. 59.

## (ادامه جدول صفحه قبل)

مصرف بذری		مصرف دامی		گروه کشورها
درصد	مقدار	درصد	مقدار	
۱۰۰	۳۵۴۰۰	۱۰۰	۱۰۷۱۰۰	جهان
۲۵	۸۷۰۰	۲۷	۳۹۵۰۰	کشورهای توسعه یافته
۲۵	۸۸۰۰	۵	۵۳۰۰	کشورهای در حال توسعه
۵۰	۱۷۹۰۰	۵۸	۶۲۳۰۰	کشورهای سوسیالیستی

ماخذ: International Wheat Council, World Wheat Statistics, 1986.

دربین قاره‌های جهان بیشترین مصرف دامی گندم مربوط به قاره اروپا است و در میان کشورهای مختلف جهان، اتحاد جماهیر شوروی بیشترین مصرف دامی گندم را در سال زراعی ۸۵-۱۹۸۴، با رقمی معادل ۴۰ میلیون تن بخود اختصاص داده است.

مصرف سرانه گندم در سطح جهان تحت تاثیر عوامل و شرایط گوناگون با یکدیگر تفاوت بسیار دارد. من باب مثال، مصرف سرانه گندم در اتحاد جماهیر شوروی در سال زراعی ۸۵-۱۹۸۴ حدود ۳۴۶ کیلوگرم و در کشور ترکیه ۳۵۵ کیلوگرم برآورد گردیده است، در حالی که نوع مصرف گندم در این دو کشور با یکدیگر تفاوت اساسی دارد. در کشور اتحاد جماهیر شوروی مصرف سرانه انسانی گندم حدود ۱۳۰ کیلوگرم و با لابودن رقم مصرف سرانه گندم این کشور ناشی از مصرف دامی آن است که حتی بیش از مصرف کل انسانی گندم می‌باشد. در حالی که در کشور ترکیه مصرف دامی گندم سهم بسیار ناچیزی دارد و بخش اعظم مصرف سرانه گندم این کشور مربوط به مصرف انسانی آن می‌باشد. (۱)

(۱): مصارف سرانه با استفاده از آمارهای منتشره از سوی شورای بین-المللی گندم و آمارهای جمعیتی مندرج در نشریات فائو محاسبه گردیده است.

بر اساس آمارهای منتشره از سوی شورای بین المللی گندم، مصرف سرانه جهانی گندم در سال زراعی ۸۵-۱۹۸۴ معادل ۱۰۲/۶ کیلوگرم و مصرف سرانه انسانی گندم در سطح جهان در سال مزبور ۶۷/۹ کیلوگرم محاسبه شده است. بدین ترتیب ملاحظه میگردد بخش قابل توجهی از گندم تولیدی جهان معمولاً "بمصارف دامی و بذری اختصاص مییابد. در سال مورد اشاره ۶۶ درصد گندم مصرفی در سطح جهان بمصارف انسانی اختصاص داشته است.

مصرف سرانه کل شامل مصارف انسانی، دامی، بذری و ضایعات گندم و مصرف سرانه انسانی گندم در قاره‌های مختلف جهان در سال زراعی ۸۵-۱۹۸۴ میلادی به شرح ذیل بوده است:

واحد: کیلوگرم

مصرف سرانه انسانی	مصرف سرانه کل	
۶۷/۹	۱۰۲/۶	جهان
۱۰۲/۲	۲۰۵/۸	اروپا
		آمریکا:
۶۲/۵	۱۰۹/۴	آمریکای شمالی و مرکزی
۵۸/۳	۶۵/۷	آمریکای جنوبی
۶۰/۹	۷۲/۶	آسیا
۵۰/۱	۵۳/۵	افریقا
۸۱/۳	۱۲۶/۰	اقیانوسیه
۱۲۹/۷	۳۴۵/۹	اتحاد جماهیر شوروی

ماخذ: با استفاده از آمارهای منتشره از سوی شورای بین المللی گندم و سازمان خواربار و کشاورزی جهانی.

با توجه به ارقام تولیدگندم قاره‌های جهان، میتوان گفت قاره‌های آسیا، آفریقا و در حد نسبتاً "پائین تری بخشی از قاره آمریکا یعنی آمریکای جنوبی"، بیش از تولید خودگندم مصرف مینمایند. و از این رو ناگزیر از واردات گندم جهت تامین مصارف خود هستند. در این میان کشور اتحاد جماهیر شوروی نیز با وجودیکه بزرگترین تولیدکننده گندم جهان میباشد، ناگزیر است جهت تامین مصارف خود، همه ساله مقادیر قابل توجهی گندم از کشورهای دیگر خریداری نماید.

### ۴- مصرف کل و مصرف سرانه گندم در کشور

oo

گندم یکی از ضروری ترین مواد غذایی و قوت اصلی اکثریست عظیمی از مردم کشورمان میباشد که همگام با رشد روزافزون جمعیت مقدار مصرف آن افزایش مییابد. با توجه به نرخ رشد بالای جمعیت در کشورمان و نیز سطح واردات گندم کشور، حصول خودکفائی در مورد این محصول مهم نیازمند برنامهریزیهای اساسی است. در حالیکه نتایج مقدماتی بدست آمده از سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵ متوسط نرخ رشد جمعیت کشور را در فاصله سالهای ۶۵-۱۳۵۵ معادل ۳/۵۵ درصد نشان میدهد، ارقام تولیدگندم کشور حکایت از آن دارد که سطح زیرکشت گندم کشور در سال ۱۳۶۴ نسبت به سال ۱۳۶۰ معادل ۱/۱ درصد و تولید آن برابر ۳ درصد افزایش داشته است. ذکر این نکته نیز ضروری است که آمار رسمی منتشره

- 
- (۱): ارقام مربوط به نتایج مقدماتی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵، مورداشاره در این مقاله از مجله‌های رئیس محترم مرکز آمار ایران اخذ گردیده است.
- (۲): وزارت کشت و رزی، مرکز تحقیقات روستایی و اقتصادکشاورزی، پیشین، ص ۲۹-۳۰.

از سوی وزارت کشاورزی حاکی از افزایش قابل توجه در سطح زیرکشت و مقدار تولید گندم کشور در سالهای ۶۴ و ۶۵ نسبت به سالهای قبل از آن می باشد. لیکن با در نظر گرفتن نرخ رشد جمعیت و ضرورت کاهش تدریجی وابستگی اقتصادی به بیگانگان بویژه در مورد محصولی چون گندم که از آن بعنوان اسلحه غذایی نیز نام برده میشود، تلاشها باید بیشتر از گذشته باشد. واقعیت امر این است با همه منزلتی که گندم در میان محصولات کشاورزی داراست ولی متناسب با آن مورد توجه نبوده است.

دستیابی به ارقام مصرف کل و مصرف سرانه گندم کشور به شرط وجود آمار و ارقام قابل اطمینان از دو طریق میسر است. در این رابطه ایجاد مینما یا آمار تولید، واردات، ذخیره سازی و نیز نتایج حاصل از آمار گیریهای بودجه خانوار از درجه اعتمادی قابل قبول برخوردار باشند. با وجودیکه ارقام تولید گندم، منتشره از سوی وزارت کشاورزی و مرکز آمار ایران تا قبل از سال ۱۳۶۲ دیربخی از سالها اختلاف بسیار چشمگیری را (حتی در سطح ۲ میلیون تن) نشان میدهد و آمارهای تخمینی وزارت کشاورزی در این زمینه تا حدودی قابل تردید است، معذا محاسبه مصرف گندم کشور از طریق تولید با استناد به ارقام تولید این منبع امکان پذیر است. در مورد مقدار واردات گندم، از سوی سازمانهای ذیربط بعضاً آمارهای متفاوتی ارائه میگردد که دلیل عمده آن شاید اختلاف در تعاریف مورد استفاده باشد. در رابطه با ارقام واردات گندم، به آمارهای سازمان غله کشور استناد گردیده که در واقع گندم وارداتی تحویلی به سیلوهای کشور را نشان میدهد. در مورد آمار ذخایر گندم کشور با توجه باینکه در مناطق روستائی کشور معمولاً گندم ما زاد بر مصرف روستائیان، به دولت و یا (۱): از سال ۱۳۶۲ بدینطرف آمار گیری کشاورزی توسط مرکز آمار ایران صورت نگرفته است.

دیگران فروخته میشود، میتوان ذخیره‌گندم مناطق روستائی را طوسی دوره مورد بررسی ثابت فرض نمود. مقدار گندم ذخیره‌سازی شده نیز، از ارقام رسمی منتشره از سوی سازمان غله‌کشوراستفاده گردیده است. مصرف کل گندم کشور با در نظر گرفتن توضیحات فوق طی دوره مورد بررسی

(۶۴-۱۳۵۲) به شرح جدول ذیل محاسبه گردیده است :

جدول شماره ۱- مصرف کل گندم کشور طی سالهای ۶۴-۱۳۵۲

واحد: هزار تن

سال	تولید (۱)	واردات (۲)	موجودی در انتهای سال (۳)	مصرف کل (۴)
۱۳۵۲	۴۶۰۰	۷۸۹	۹۷	۵۴۳۶
۱۳۵۳	۴۷۰۰	۱۴۳۴	۲۰۹	۶۰۲۲
۱۳۵۴	۵۵۰۷	۱۴۴۰	۶۵۵	۶۵۰۱
۱۳۵۵	۶۰۴۴	۵۳۲	۴۷۶	۶۷۵۵
۱۳۵۶	۵۵۱۷	۱۳۷۰	۶۲۵	۶۷۳۸
۱۳۵۷	۵۶۶۰	۱۱۳۹	۴۰۳	۷۰۲۱
۱۳۵۸	۵۹۴۶	۹۵۸	۲۷۰	۷۰۳۷
۱۳۵۹	۵۷۴۴	۱۷۴۷	۱۶۲	۷۵۹۹
۱۳۶۰	۶۶۱۰	۱۹۴۵	۶۳۳	۸۰۸۴
۱۳۶۱	۶۶۶۰	۱۵۴۹	۱۹۶	۸۶۴۶
۱۳۶۲	۵۹۵۶	۳۰۳۱	۳۶۱	۸۸۲۲
۱۳۶۳	۶۲۰۷	۳۱۶۹	۱۰۳۲	۸۷۰۵
۱۳۶۴	۶۶۳۰	۲۱۳۷	۸۷۲	۸۹۲۷

(۱): ماخذ: وزارت کشاورزی .

(۲): ماخذ: تا سال ۱۳۵۴ ماریا زرگانی خارجی کشور، گمرک ایران و از سال ۱۳۵۵ به بعد سازمان غله کشور .

(۳): ماخذ: سازمان غله کشور .

(۴): موجودی گندم در ابتدای سال ۱۳۵۲ معادل ۱۴۴ هزار تن بوده است .

بطوریکه در جدول یک ملاحظه میشود، با استناد به ارقام مندرج در آن میتوان گفت، طی دوره مورد بررسی، سطح تولید گندم کشور بالغ بر ۴۴ درصد، واردات گندم کشور حدود ۱۷۱ درصد و سطح مصرف گندم بالغ بر ۶۴ درصد افزایش یافته است. و در آخرین سال مورد بررسی یعنی سال ۱۳۶۴، مصرف گندم کشور به حدود ۹ میلیون تن رسیده است. لازم بذکر است کسه اما منتشره از سوی شورای بین المللی گندم نیز مصرف گندم کشورمان را در سال زراعی ۸۵-۱۹۸۴ که تقریباً "مطابق با سال ۱۳۶۴ میگردد ۹ میلیون تن اعلام نموده است.

اما رهای جمعیتی کشور، برآورد جمعیت سال ۱۳۵۲ را برابر ۳۰۹۹۲۷۰۰ نفر اعلام نموده است. بر اساس نتایج مقدماتی سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور در سال ۱۳۶۵، جمعیت کشور ۴۹۷۶۴۸۷۴ نفر و متوسط رشد جمعیت در فاصله سالهای ۶۵-۱۳۵۵، ۳/۵۵ درصد محاسبه گردیده است. با توجه به نتایج بدست آمده از سرشماری، جمعیت کشور در سال ۱۳۶۴ برابر ۴۷۹۹۸۲۲۱ نفر میگردد. بدین ترتیب میزان افزایش جمعیت در فاصله سالهای ۱۳۵۲ تا ۱۳۶۴ معادل ۵۵ درصد بوده است. چنانچه میزان افزایش جمعیت طی دوره مورد بررسی با رشد مصرف گندم بدست آمده از ارقام جدول یک مقایسه گردد، میتوان نتیجه گیری نمود که مقدار مصرف سرانه گندم در فاصله زمانی مزبور افزایش یافته است.

برآورد دیگری که توسط مرکز تحقیقات روستائی و اقتصاد کشا و رزی وزارت کشا و رزی صورت گرفته، مقدار مصرف گندم کشور را در فاصله سالهای ۶۴-۱۳۶۲ حتی بیش از ارقام مندرج در جدول یک برای

(۱): موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، برآورد جمعیت و خانوار شهری و روستائی استانهای کشور از ۱۳۵ تا پایان ۱۳۶۲ (تهران): موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، دیبشست ماهه سال ۱۳۶۲، ص ۲۱.



سالهای مزبور نشان میدهد:

برآورد مقدار مصرف گندم کشور در سالهای ۱۳۶۲-۶۴

سال	مقدار مصرف گندم	واحد
۱۳۶۲	۸۹۵۴	هزار تن
۱۳۶۳	۹۱۹۰	هزار تن
۱۳۶۴	۹۵۱۰	هزار تن

ماخذ: مرکز تحقیقات روستایی و اقتصاد کشاورزی، گزارش اقتصاد کشاورزی کشور در سال ۱۳۶۴، تهران، بهمن ماه سال ۱۳۶۵.

بنا بر گزارش مرکز مزبور<sup>۱</sup> از مطالعه ارقام مربوط به میزان مصرف گندم کشور میتوان چنین اظهار نظر نمود که بعلت پایین آمدن حجم عرضه سایر محصولات غذایی و با نبودن قیمت آنها (برنج و سیب زمینی در سالهای ۶۳ و ۶۴) فشار تقاضا برای خریدنان بمراتب بیشتر گردید و مصرف سرانه گندم و فرآورده‌های آن بویژه در سال مورد گزارش (۱۳۶۴) بالاتر از سالهای قبل میباشد. همینطور بعلت برقراری سیستمهای چند نرخ فاسر و فرآورده‌های دام و طیور و عدم امکان توزیع ذرت بیشتر توسط موسسات دولتی، مقدار زیاتری گندم از محل تولیدات داخلی بمصرف دام رسیده است<sup>۲</sup>.

روش دیگری که برای محاسبه مصرف گندم کشور وجود دارد، استفاده از نتایج آمار رگبریهای بودجه خانوار طی دوره مورد بررسی است. لیکن در این روش چند نکته را همواره باید مورد توجه قرار داد. اول آنکه، موانع و مشکلاتی که در اجرای چنین آمار رگبریها وجود دارد از درجه اعتماد ارقام

بدست آمده میکا هد - ثانیا "، محاسبه مصرف گندم از این طریق تنها آن بخش از گندم را که توسط خانوار (مصرف انسانی) بمصرف رسیده است شامل میگردد و باید مصارف بذری دامی و ضایعات را نیز بدان اضافه نمود. متاسفانه با دیدگفت در مورد مصارف دامی و ضایعات گندم آمار قابل اطمینانی وجود ندارد و آنچه که هست برای پاره‌ای از سالها، تقریبی و بصورت برآورد است.

مقایسه آمار مصرف کل مندرج در جدول شماره یک و مصرف کل گندم کشور با استفاده از نتایج حاصله از آمار گریه‌های بودجه خانوار در مناطق شهری و روستائی کشور، تفاوتهای فاحشی را نشان میدهد.

واحد: هزار تن

سال	مصرف کل (تولید + واردات + تغییر در موجودی)	مصرف (مصرف خانوار + مصارف بذری)
۱۳۵۲	۵۴۳۶	۵۸۱۰
۱۳۵۳	۶۰۲۲	۶۶۹۸
۱۳۵۴	۶۵۰۱	۷۶۹۹
۱۳۵۶	۶۷۳۸	۶۲۴۸
۱۳۵۸	۷۰۳۷	۶۴۰۶
۱۳۶۱	۸۶۴۶	۶۶۴۰
۱۳۶۴	۸۹۲۷	۹۲۳۷

بطوریکه ملاحظه میگردد، چنانچه برای ضایعات و مصارف دامی گندم نیز رقمی در نظر گرفته شود، مصرف کل گندم کشور بدست آمده از نتایج

آمارگیریهای بودجه‌خانواری برای سالهای ۱۳۵۲ تا ۱۳۵۴ بسیار بالاتر از رقم مصرف کل محاسبه شده از روش اول (تولید و واردات) تغییر در موجودی) خواهد گردید.

مصرف کل گندم کشور را برای سال ۱۳۶۴ با استفاده از آخرین نتایج بدست آمده از آمارگیری بودجه‌خانواری نیز از راهی بهنگام جمعیتی میتوان بصورت ذیل محاسبه نمود:

بر اساس نتایج بدست آمده از آمارگیری بودجه‌خانواری شهری بانک مرکزی در سال ۱۳۶۴، مصرف گندم هر خانوار شهری که بصورت گندم و فرآورده‌های مختلف آن بمصرف رسیده است، معادل  $708/4$  کیلوگرم میباشد. بر اساس نتایج مقدماتی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵، بُعد خانوار شهری  $4/84$  نفر محاسبه گردیده است. بدین ترتیب مصرف سرانه گندم در مناطق شهری کشور معادل  $146/4$  کیلوگرم برآورد میگردد. جمعیت شهری کشور در سال ۱۳۶۴ با استفاده از نتایج مقدماتی سرشماری سال ۱۳۶۵ بصورت ذیل قابل محاسبه است:

جمعیت کل کشور در سال ۱۳۶۵	۴۹۷۶۴۸۷۴ نفر
متوسط رشد سالانه جمعیت کشور	$3/55$ درصد
جمعیت کل کشور در سال ۱۳۶۴	۴۷۹۹۸۲۲۱ نفر
نسبت جمعیت مناطق شهری کشور بکل	$54/4$ درصد
جمعیت شهری کشور در سال ۱۳۶۴	۲۶۱۱۱۰۳۲ نفر
مصرف شهری گندم	۳۸۲۳ هزار تن

بر اساس نتایج حاصل از آمارگیری بودجه‌خانواری در مناطق روستایی، مصرف سرانه گندم در نقاط روستایی کشور بدون احتساب

(۱)

مصارف بذری و دامی در سال ۱۳۶۳ بالغ بر ۲۱۰/۸ کیلوگرم میگردد. با ثابت فرض نمودن رقم مصرف سرانه گندم مناطق روستائی برای سال ۱۳۶۴ و نیز جمعیت روستائی کشور در سال ۱۳۶۴ که برابر ۲۱۸۸۷۱۸۹ نفر میباشد، خواهیم داشت :

$$21887189 \times 210/8 = 4613819400$$

بنا بر این، مصرف گندم مناطق روستائی کشور (مصارف انسانی) در سال ۱۳۶۴ معادل ۴۶۱۳۸۱۹۴ تن برآورد میگردد.

گزارش اقتصاد کشاورزی کشور در سال ۱۳۶۴ منتشره از سوی مرکز تحقیقات روستائی و اقتصاد کشاورزی، مصرف بذری گندم را ۸۰۰ هزار تن، ضایعات را ۵۰۰ هزار تن و مصارف دامی را ۸۵۰ هزار تن در سال ۱۳۶۴ برآورد و اعلام نموده است. بدین ترتیب مصرف کل گندم کشور با در نظر گرفتن موارد فوق در سال ۱۳۶۴:

$$3823 + 4614 + 800 + 500 + 850 = 10587 \quad \text{مصرف کل گندم}$$

مصرف شهری

مصرف روستائی

مصرف بذری

مصرف دامی

مصرف دام و طیور

(۱) روستائی

رقم محاسبه شده با ارقامی که در مورد مصرف کل گندم قبلاً "بدا"ها اشاره گردیدند را با اختلاف نسبتاً "زیادی" است. بطوریکه با رقم مصرف کل محاسبه شده از طریق تولید، معادل ۱۶۶ هزار تن و با رقم مصرف کل برآورد

(۱): رقم مصرف سرانه با استفاده از ارقام مقداری نتایج بدست آمده از آمارگیری بودجه خانوار مناطق روستائی کشور در سال ۱۳۶۳ که از سوی مرکز آمار ایران اعلام گردیده است، محاسبه شده است.

شده در گزارش اوضاع اقتصاد کشاورزی کشور در سال ۱۳۶۴ به میزان ۱۰۷۷ هزار تن اختلاف دارد، لیکن رقمی است که با توجه به دلایل ذیل به آن دسترسی نمیتوان از آن صرف نظر نمود:

**اولاً:** سازمان غله کشور که عهده دار وظیفه تامین نخبان در

مناطق شهری است، با وجود برقراری محدودیتهای جهت تحویل گندم به صنوف غیرنانونادرسالهای اخیر، در سال ۱۳۶۴ معادل ۴۱۴۷ هزار تن گندم عرضه نموده است. این رقم، ۳۲۴ هزار تن بیش از رقم محاسبه شده برای مصرف گندم شهری با استفاده از نتایج آمارگیری بودجه خانوار بانک مرکزی است. ذکر این نکته نیز ضروری است که بر اساس همان نتایج مصرف گندم خانوارهای شهری بصورت انواع نانونادرسال ۱۳۶۴ بطور سرانه ۱۲۷/۹ کیلوگرم برآورد گردیده است. این رقم مصرف گندم مناطق شهری برای مصارف نانونادرسال مورد اشاره بالغ بر ۳۳۴ هزار تن نشان میدهد، که با مقدار عرضه گندم توسط سازمان غله کشور معادل ۸۰۷ هزار تن اختلاف دارد. چنانچه مناطقی از بخش روستایی کشور از جمله روستاهای فاقد کشت گندم را نیز که تحت پوشش سازمان غله کشور قرار دارد در محاسبه منظور داریم، رقم محاسبه شده در مورد مصرف گندم شهری زیاد هم دورا واقع نیست. بویژه آنکه بخشی از گندم مصرف شده در مناطق شهری برای فرآورده های غیر از نان مستقیماً "توسط تجار و یا صاحبان کارخانه های آردسازی از کشاورزان خریداری میگردد".<sup>(۱)</sup>

**ثانیاً:** جمعیت مورد محاسبه در برآورد مرکز تحقیقات روستایی

واقتصاد کشاورزی جمعاً "۴۷ میلیون نفر بوده است، در حالیکه بر اساس نتایج بدست آمده از سرشماری سال ۱۳۶۵ جمعیت کشور در سال ۱۳۶۴ حدود ۴۸

---

(۱): وزارت کشاورزی. مرکز تحقیقات روستایی واقتصاد کشاورزی.

میلیون نفر برآورد می‌گردد. علاوه بر این ترکیب جمعیت شهری و روستایی مورد استناد مرکز مزیور با آنچه که فوقاً "با استفاده از نتایج مقدماتی سرشماری بدست آمد، تفاوت محسوسی دارد.

با توجه با اینکه مصرف سرانه گندم کشور از تقسیم مصرف کل گندم بر جمعیت بدست می‌آید، اینکه چه رقمی را برای مصرف کل در نظر بگیریم مصرف سرانه گندم متفاوت خواهد بود.

بسیار در نظر گرفتن ارقام مصرف کل مندرج در جدول شماره یک مصرف سرانه گندم کشور در مقاطعی از دوره مورد بررسی به شرح ذیل می‌باشد:

سال	مصرف سرانه گندم (کیلوگرم)
۱۳۵۲	۱۷۵/۴
۱۳۵۶	۱۹۴/۴
۱۳۵۸	۱۹۲/۰
۱۳۵۹	۲۰۱/۶
۱۳۶۴	۱۸۶/۰

بطوریکه ملاحظه می‌گردد مصرف سرانه گندم کشور از رقم ۱۷۵/۴ کیلوگرم در سال ۱۳۵۲ به ۱۹۴/۴ کیلوگرم در سال ۱۳۵۶ افزایش یافته و در سال ۱۳۵۸ با کاهش مختصر مجدداً "در سال ۱۳۵۹ افزایش یافته است. مصرف سرانه گندم در سال ۱۳۶۴ با رقمی برابر ۱۸۶ کیلوگرم افزایشی بالغ بر ۶ درصد را نسبت به سال ۱۳۵۲ نشان می‌دهد.

مصرف سرانه گندم کشور با استفاده از رقم مصرف کل بدست آمده

از نتایج آمارگیریهای بودجه خانوار و مصارف بذری بدون در نظر گرفتن

سایر مصارف و ضایعات به شرح ذیل برآورد گردیده است :

سال	مصرف سرانه گندم (کیلوگرم)
۱۳۵۲	۱۸۷/۵
۱۳۵۳	۱۹۱/۲
۱۳۵۴	۲۱۶/۷
۱۳۵۶	۱۶۵/۵
۱۳۵۸	۱۵۹/۴
۱۳۶۱	۱۵۱/۷
۱۳۶۴ (۱)	۱۹۲/۴

ماخذ: موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، گندم، از سری انتشارات بررسیهای کشاورزی شماره ۱، ضمیمه (۱)، تهران، موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی اردیبهشت ماه سال ۱۳۶۳.

(۱): مصرف سرانه سال ۱۳۶۴ با استفاده از آخرین نتایج بدست آمده از آمارگیری بودجه خانوار محاسبه گردیده است.

در حالیکه چنین بنظر میرسد که با توجه به افزایش سطح درآمد ملی ناشی از افزایش درآمدهای نفتی از سال ۱۳۵۳، روند مصرف سرانه فوق الذکر حداقل تا سال ۱۳۵۸ منطقی باشد، با این وجود، ارقام مزبور با ارقام مصرف سرانه بدست آمده از روش محاسبه مصرف از طریق تولید در سالهای مشابه دارای تفاوتهای اساسی است که بخشی از آن ناشی از عدم احتساب مصارف دام و طیور و ضایعات در برآورد مصرف سرانه از روش

استفاده از نتایج آمارگیری های بودجه خانوار است .

رقم مصرف سرانه گندم کشور در آخرین سال دوره مورد بررسی (سال ۱۳۶۴) با در نظر گرفتن رقم برآورد شده مصرف کل توسط مرکز تحقیقات روستایی و اقتصادی کشا ورزی بیش از ۱۹۸/۱ کیلوگرم و با استفاده از رقمی که در مورد مصرف کل گندم در صفحات پیشین محاسبه گردید برابر ۲۲۰/۶ کیلوگرم برآورد می گردد .

### ۳- سهم انواع مصارف گندم و سیرتغییرات آن در سالهای مورد مطالعه

نتایج بدست آمده از آمارگیریهای بودجه خانوار در مناطق شهری و روستایی کشور نشان میدهد که بخش اعظم گندم مصرفی کشور برای پخت نان مورد استفاده قرار میگیرد. سایر موارد مصرف گندم عبارت است از فرآورده های گندم بصورت آرد، انواع رشته و ماکارونی، انواع بیسکویت و ویفر، کیک، شیرینی تازه و خشک. سهمی از گندم مصرفی کشور نیز برای مصارف بذری و مصارف دام و طیور اختصاص مییابد. ذیلاً "سهم هریک به همراه سیرتغییرات آن طی دوره مورد بررسی را مورد مطالعه قرار میدهم:

#### ۳-۱- سهم انواع مصارف انسانی گندم و سیرتغییرات آن در سالهای

##### مورد مطالعه :

مصارف انسانی گندم شامل مصرف گندم بصورت انواع نان، گندم و آرد گندم مورد استفاده برای طبخ غذا، انواع رشته و ماکارونی، انواع بیسکویت، کیک و شیرینی میباشد که در طول دوره مورد بررسی تغییرات نسبتاً "چشمگیری در مقدار مصرفی هریک از آنها بچشم میخورد .



بر اساس نتایج بدست آمده از آزمایش‌های بودجه‌خانواری شهری بانک مرکزی مقدار و سهم انواع مصارف گندم توسط خانوارهای شهری در مقاطعی از طول دوره مورد بررسی به شرح جدول ۲ بوده است :

جدول شماره ۲- مقدار، سهم و تغییرات انواع مصارف گندم توسط یک خانوار شهری در مقاطعی از طول دوره مورد بررسی  
واحد: کیلوگرم

۱۳۶۴		۱۳۵۶		۱۳۵۲		انواع مصارف گندم
درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	
۱۰۰	۷۰۸/۴	۱۰۰	۶۵۴/۶	۱۰۰	۷۴۶/۳	متوسط کل گندم مصرفی بصورت گندم و فرآورده‌های مختلف آن
۸۴	۵۹۴/۸	۷۶/۳	۴۹۹/۵	۸۰	۵۹۷/۷	بصورت مصارف نهایی عمده شامل سنگک، تافتون، لواش، بربری
۳/۳	۲۴/۲	۲/۹	۱۸/۹	۲/۲	۱۶/۱	بصورت انواع کتان ماشینی، روغنسی، بیسکویت، شیرینی، ترو خشک
۰/۸	۶	۵/۴	۳۵/۴	۶/۵	۴۸/۴	گندم (مصرف مستقیم)
۱۰/۰	۷۰/۵	۱۴/۸	۹۶/۶	۱۱	۸۲/۱	آرد گندم
۱/۸	۱۲/۹	۰/۶	۴/۲	۰/۳	۲	انواع رشته و ماکارونی

ماخذ: با استفاده از نتایج بدست آمده از آزمایش‌های بودجه‌خانواری شهری، اداره آمار اقتصادی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، سالهای مختلف.

بطوریکه در ارقام جدول ۲ ملاحظه می‌گردد، بخش عمده گندم مصرفی بصورت نان بویژه نانهای عمده شامل سنگک، تافتون، لواش و بربری توسط خانوارهای شهری بمصرف میرسد. تغییرات حاصله در طول دوره مورد بررسی جالب توجه است. مصرف انواع نانهای عمده در سال ۱۳۵۶ نسبت به سال ۱۳۵۲ بالغ بر ۹۸ کیلوگرم کاهش و در سال ۱۳۶۴ نسبت به سال ۱۳۵۶ بالغ بر ۹۵ کیلوگرم افزایش یافته است. متوسط مقدار نان مصرفی خانوار شهری (نانهای عمده) در سال ۱۳۶۴ نسبت به سال ۱۳۵۲ حدود ۳ کیلوگرم کاهش نشان میدهد. در این رابطه ذکر این نکته ضروری است که سطح مصرف نان تا حدود زیادی ارتباط نزدیک با سطح درآمد افراد، قیمت و میزان عرضه کالاهای جانشین دارد. نتایج بدست آمده از ما رگیهای بودجه خانوار نشان داده است که همراه با افزایش سطح درآمد افراد، بخاطر روی آوردن به مصرف سایر مواد خوراکی نظیر برنج و گوشت، از سطح مصرف نان گروههای پردرآمد کاسته می‌گردد. در فاصله سالهای ۱۳۵۲ تا ۱۳۵۶، از یک طرف بععلت بالا رفتن سطح درآمد افراد در جامعه بویژه در مناطق شهری و از طرف دیگر با عرضه فراوان کالاهای نظیر برنج و گوشت، از دامنه مصرف نان خانوارهای شهری بمیزان قابل توجهی کاسته شد و در ترکیب انواع مصرف فرآورده‌های گندم نیز تغییرات محسوسه پدید آمد. من باب مثال، مصرف فرآورده‌های گندم بصورت انواع نان ماشینی، کیک، بیسکویت و شیرینی و نیز انواع رشته و ماکارون افزایش پیدا نمود. در فاصله بین سالهای ۱۳۵۶ تا ۱۳۶۴ روند مصرف نان تغییر پیدا نمود. بگونه‌ای که مصرف نانهای عمده بالغ بر ۹۵ کیلوگرم در مقایسه با سال ۱۳۵۶، در آخرین سال مورد بررسی افزایش یافت. دلایل روشنی برای چنین تغییری در نقاط شهری کشور وجود دارد، از جمله بالا رفتن قیمت کالاهای چون برنج، گوشت و حتی سیب زمینی آنهم در سطحی قابل توجه. لازم بذکر است که در

سال ۱۳۶۴ شاخص نسبی بهای عمده فروشی گندم ۹۷ و شاخص نسبی کالاهای مورداشاره در فوق به ترتیب برای برنج ۱۷۵، گوشت ۱۶۶ و سیب زمینی ۲۹۵ (۱) بوده است. بعبارت دیگر، رشد قیمت گندم در فاصله سالهای ۱۳۵۳ تا ۱۳۶۴ بسیار ناچیز است. در حالی که برای کالاهای دیگر، به خصوص کالاهای اساسی، افزایش قابل توجهی در قیمت‌ها مشاهده می‌شود. این امر نشان‌دهنده افزایش قدرت خرید و کاهش تورم است. در سال ۱۳۶۴ در حد پائین تری قرار داشته است و با نبودن قیمت‌های کالاهای فوق الذکر موجب گردیده است در فاصله زمانی مورد بحث، فشار تقاضا روی نان و بقیه آن گندم، بیشتر شود.

همانطور که در جدول ۲ ملاحظه می‌گردد، سهم گندم مصرفی برای پخت نان از ۸ درصد مربوط به سال ۱۳۵۲ به ۷۶/۳ درصد در سال ۱۳۵۶ کاهش و در سال ۱۳۶۴ افزایش چشمگیری یافته و به حدود ۸۴ درصد کل گندم مصرفی توسط خانوار شهری رسیده است. نکته جالب توجه در جدول آنکه، بلحاظ تفاوت چشمگیر در قیمت دولتی و بازار آزاد گندم، از مصرف گندم در سال ۱۳۶۴ بمقدار قابل توجهی کاسته گردیده و در مقابل، مصرف انواع نسان ماشینی، روغنی، بیسکویت، کیک، شیرینی تر و خشک و نیز انواع رشته و ماکارونی افزایش قابل توجهی یافته است.

نتایج بدست آمده از آمارگیری بودجه خانوار روستایی نیز نشان می‌دهد که بخش اعظم گندم مصرفی خانوار روستایی به مصرف نسان میرسد. در سال ۱۳۵۲ سهم هزینه انواع نسان مصرفی خانوار روستایی از کل گندم و فرآورده‌های گندم مصرفی ۹۹/۵ درصد بوده است. سایر فرآورده‌های گندم در سال مزبور نقش چندانی در مصرف خانوار روستایی نداشته است. در سال ۱۳۵۵ سهم هزینه نسان مصرفی خانوار روستایی کشور ۹۹/۶ درصد و در سال

(۱): بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، آمار راه‌آمار اقتصاد.

(۱)

۱۳۶۳ این رقم به ۹۸/۱ درصد میرسد و در مقایسه با خانوار شهری، طوسی دوره مورد بررسی در صدها لائی را تشکیل می‌دهد زیرا نتایج بدست آمده از آمار گیری بودجه خانوار شهری بانک مرکزی سهم هزینه‌ها در خانوار شهری در کل هزینه‌گندم و فرآورده‌های آن را برای سال ۱۳۵۲، ۸۸ درصد، سال ۱۳۵۶، ۸۷ درصد و با لآخره برای سال ۱۳۶۴ برابر ۸۲/۳ درصد نشان می‌دهد.

بررسی هزینه‌ها در مصرفی خانوار روستائی که بخش بسیار عمده هزینه‌ها را برای نسی گندم را در مناطق روستائی کشور تشکیل می‌دهد از لحاظ نحوه تهیه آن که به دو صورت خریداری و غیر خریداری منتشر می‌گردد، نشان می‌دهد که طی دوره مورد نظر تغییرات بسیار چشمگیری در این زمینه در مناطق روستائی کشور ایجاد گردیده است. بدین نحو که در سال ۱۳۵۲ سهم هزینه‌ها در مصرفی غیر خریداری خانوار روستائی برابر ۸۱/۲ درصد بوده و این نسبت در سال ۱۳۵۵ افزایش یافته و به رقم ۸۷ درصد بالغ گردیده است. در حالیکه در آخرین سال مورد بررسی یعنی سال ۱۳۶۴ این نسبت هـا بکلی دگرگون شده و هزینه‌ها در مصرفی غیر خریداری خانوار روستائی

(۲)

به سطح ۴۷/۵ درصد کاهش یافته است. چنانچه بتوان به نتایج بدست آمده از آمار گیری‌های بودجه خانوار را طمینان نمود، این تغییر عمده در مناطق روستائی کشور پدیده‌ای جالب و در عین حال آموزنده است. زیرا از یک طرف گسترش دکاکین نانوائی در نقاط روستائی کشور را نشان می‌دهد و از طرف دیگر وابستگی قابل توجه خانوارهای روستائی به نانی که خود آنرا تولید ننموده‌اند. بدیهی است تا زمانی که قیمت نسبی گندم با سایر محصولات کشاورزی بضرر این محصول مهم و استراتژیک در

---

(۱): با استفاده از نتایج بدست آمده از آمار گیری بودجه خانوار در مناطق روستائی، مرکز آمار ایران، سالهای مختلف.

(۲): همان ماخذ.

حال تغییر باشد، ناگزیر با یدشا هدزیرپوش قرار گرفتن تعداد بیشتری از روستاهای کشور برای استفاده زنان حاصل از آرد دولتی بود.

### ۲-۳- مصارف دام و طیور، بذر و ضایعات گندم:

.....

همانطور که در ابتدای مقاله اشاره گردید، علاوه بر مصارف انسانی گندم که بخش اعظم گندم مصرفی کشور را شامل می‌گردد، سهمی از آن نیز به سایر مصارف، نظیر مصارف بذری، دام و طیور و ضایعات در مرحله تبدیل اختصاص می‌یابد. نتایج آمارگیریهای کشاورزی، مصارف بذری گندم را در طول دوره مورد بررسی بین ۷/۸ تا ۹/۱ درصد برآورد کرده است. (۱) گزارش اوضاع اقتصادی کشاورزی کشور در سال ۱۳۶۴ منتشره از سوی مرکز تحقیقات روستائی و اقتصادی کشاورزی، مصارف بذری گندم را برای سالهای ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۴ معادل ۸۰۰ هزار تن اعلام نموده است که با توجه به برآورد مصرف کل گندم کشور از سوی مرکز مزبور، سهم مصرف بذری برای سال ۱۳۶۲ معادل ۸/۹ درصد، سال ۱۳۶۳ معادل ۸/۷ درصد و سال ۱۳۶۴ برابر با ۸/۴ درصد می‌باشد. در مورد میزان مصارف دام و طیور گندم، تنها برآوردی برای سالهای ۱۳۶۲-۶۴ از طرف مرکز تحقیقات روستائی و اقتصادی کشاورزی صورت گرفته که مقدار آن را برای سالهای مورد اشاره، به ترتیب ۸۵۰، ۷۵۰ و ۸۵۰ هزار تن اعلام نموده است. رقمی معادل ۵۰ هزار تن نیز برای ضایعات گندم از طرف منبع مذکور برای سالهای ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۴ در نظر گرفته شده است. در صورتیکه ضایعات گندم در کشورهای آسیائی برای حمل و نقل و

---

(۱): موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، گندم، از سری انتشارات بررسیهای کالاهای کشاورزی، شماره ۱، ضمیمه (۱)، تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، اردیبهشت ماه ۱۳۶۳، ص ۱۳۵.

و ریخت و پاش ۵/۵ درصد، بوجاری ۲ درصد، انبار ۴ درصد و در صد و در مرحله تبدیل ۵ درصد و جمعا " ۱۶/۵ درصد اعلام گردیده است. (۱)

## بازار جهانی

### منوجات

از سری انتشارات بررسی بازار جهانی کالا شماره (۸)

منتشر شد.

این مجبوعه در ۱۵ صفحه و ۹ فصل به شرح ذیل تهیه و تنظیم گردیده است:

مشخصات کلی، تولید، مصرف، صادرات و واردات، ذخایر، قیمت، تجارت بازاری بین المللی سازمانها و موافقت نامه های منطقه ای بین المللی، حمل و نقل و شبکه های توزیع.

در گزارش فوق علاوه بر بررسی بازار جهانی منوجات تلاش گردیده تا در فصل به موقعیت فعلی این صنایع در کشور و مسائل و مشکلات آن بطور اجمالی اشاره گردیده و در صورت امکان در بهر زمینه پیشنهاداتی نیز ارائه شود.

بوسه مطالعات پژوهشهای بازرگانی